

דף יד

'אבדה לו אבידה ערב הרגל, כיון דאניס מותר...'. מכאן יש משמעות שהנמנע מדבר מצוה בגלל הפסד ממוך, אינו נידון כמזיד אלא דומה לאנוס. כן הוציא מכאן ומעוד מקומות בתרומת הדשן (ה) לענין מי שבגלל הצלת ממונו לא התפלל מנחה, שיכול להתפלל תפילת תשלומין ואינו נידון כמזיד.

'איזורו מוכיח עליו'. רש"י מפרש שניכר הדבר בשעת הכיבוס כשפושט חלוקו. [ויש לפרש שעל ידי רגילותו תמיד בשעת כיבוס בגדו שאזורו חגור על מקטורנו, נתפרסם הדבר שאין לו אלא חלוק אחד, ולפי שהדבר קרוב להיות מפורסם בלאו הכי די בזה שלפעמים אזורו מוכיח עליו להתיר לו לכבס. ולפי סברא זו יש מקום לומר שגם כהיום שאין לנו סימן זה (כמו שאמרו תוס' תענית כט:) אעפ"כ דבר כזה הוא מתפרסם כשאין לו לאדם אלא חלוק אחד. וזה מיישב מה שהפוסקים השמיטו תנאי זה, וכמו שהאריך בזה בבית יוסף סי' תקל"ד. וכעין זה כתב הלבוש שם עי"ש. 'חדושים ובאורים'].
ויש מפרשים שמי שאין לו אלא חלוק אחד תופר את אזורו בחלוקו, שלא כמי שיש לו כמה חלוקים שמעביר את אזורו מחלוק לחלוק ואין תופרו אליו (ערש"י חולין קח. תוס' תענית כט:).

'רבי יהודה אומר: הבא ממדינת הים לא יגלה מפני שיצא שלא ברשות... לא נחלקו אלא להרויחא'. הראב"ד פירש, וכן מוכח בירושלמי, שלא נחלק רבי יהודה אלא ביוצא מארץ ישראל לחוצה לארץ שיצא מהארץ ללא רשות חכמים. וכן מסתבר שלולא כן לא היה קורא רבי יהודה את היוצא להרויחא 'שיצא שלא ברשות', שהרי כן היא דרך התגרים. ועוד יש להוכיח ממה שאמרו בגמרא 'אלא למוזנות – הא אמרת דברי הכל מותר' והיאך היה עולה על הדעת שרבי יהודה קורא יציאה למוזנות 'שלא ברשות' – אבל לפי הירושלמי ניהא שיציאה לחו"ל אף למוזנות סלקא דעתיה שמחשיב רבי יהודה 'שלא ברשות' (רא"ש).

'כל אלו שאמרו מותר לגלח במועד מותר לגלח בימי אבלו' כגון שבא ממדינת הים ומצא אבלות בתוך ביתו, מותר לגלח בתוך ימי אבלו (נמוקי יוסף). ולהלן (יז:) פרשו בגמרא שמדובר במי שתכפוהו אבליו בזה אחר זה כגון שמת לו מת תוך ל' לאבלותו, וימי השבעה נמשכים עד לאחר שלשים יום, ולכן התירו לו לגלח ולכבס כרגיל ואף בתוך השבעה (עפ"י או"ז, מובא בהגהות אשר"י להלן).

(ע"ב) 'נמצאת אבילות נוהגת בקטן'. הקשה בספר שפת אמת הלא יש לחלק בין מעשה אבילות כגון קריעה וכד' שהקטן פטור, למניעת דבר שמחה כגון גילוח שזה אפשר שנוהג אף בקטן. ויש לישב על פי מה שכתב בספר זכר יצחק (ח"ב סוס"י ז) שגדר דין אבילות מהתורה – מצוה ולא איסור. ואף כשעושה מעשה כגון שנועל סנדל וכד' אינו נחשב כעובר ב'קום ועשה' אלא הריהו מבטל מצות אבילות. ולפי זה מובן שלא חילקו בין קום-ועשה לשב-ואל-תעשה בקטן, ואין זה דומה לשאר איסורים בתורה שאסור לספות לקטן בידיים גם כשלא הגיע לחינוך (וע"ע בהדושי רעק"א להלן כג בשם תפארת למשה, בגדדי דיני אבילות שבקום-ועשה ושבשב-ואל-תעשה).

בקושי הגרעק"א בגליון הש"ס – ע' גליונות קהלות יעקב; אבי עזרי הלכות יום טוב ז, יט.

'אי אבילות דמעיקרא הוא, אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד'. יש מפרשים 'עשה' כפשוטו – מצות עשה דאורייתא. ואף על פי ששבעת ימי אבילות אינם מהתורה, אבילות יום אחד מדאורייתא. ומה שאמרו שאפילו באבילות דמעיקרא יש 'עשה דיחיד' ברגל – היינו כמאן דאמר אנינות לילה דאורייתא כלומר גם בלילה שלאחר הקבורה חלים דיני אנינות מהתורה והוא הדין אבילות, ועל כן אם מת בערב הרגל, נוהג בלילה החג דין אבילות מהתורה. ואולם להלכה אנו נוקטים אנינות לילה דרבנן כמו שמשמע מכמה מקומות (עפ"י רי"ף רמב"ם בה"ג, וכן הביאו הראשונים בשם רש"י (שעל הרי"ף) ועוד. וכן הוכיח החינוך (רסד) מכאן שאבילות יום ראשון דאורייתא).

ויש ראשונים שנקטו שבעת ימי אבילות מדאורייתא. והרי"ף דחה שיטה זו. ובמנחת חינוך (רסד, ל) הראה מקור לשיטה זו בתוספתא. ואפשר שהוכיחו שיטתם מסוגיותנו כי סוברים שליל ראשון של חג אין בו חיוב שמחה דאורייתא [וכן נקטו כמה אחרונים – ע' במובא בפסחים עא] ואם כן צריך לפרש מה שאמרו עשה דרבים דוחה עשה דיחיד היינו לאחר ליל ראשון ומוכה שגם אז יש אבילות דאורייתא, אעפ"י שמת קודם הרגל. וכבר העיר בשאגת אריה (סח) שמסוגיותנו מוכח שיש חיוב שמחה דאורייתא בליל יום טוב ראשון.

והראב"ד פירש 'עשה' דאורייתא לענין גיהוץ ותספורת האסורים כל שלשים. וסובר הראב"ד שדין תורה הוא להאסר בגיהוץ ותספורת [ולמדים זאת להלן מגידול פרע שנאמר אצל בני אהרן], אבל מהר"ם חולק על דבריו וסובר שאין בדבר איסור תורה, והלימוד דלהלן אינו אלא אסמכתא (וע' בנמוקי-יוסף ד"ה אבל אסור, שצדד בדבר).

מדברי הרא"ש שהביא דעת הראב"ד נראה שנקט בדעתו שבעת ימי אבילות דרבנן. ואולם בתשובת הראב"ד (ריא) מבואר שעיקר שבעת ימי אבילות דאורייתא. וצ"ע.

ויש מפרשים שאבילות אינה מדאורייתא כלל, אף לא יום אחד [ורק אנינות דאורייתא, לענין אכילת קדשים וזמער וכו']. ומה שאמרו כאן 'עשה' – היינו עשה דרבנן, וכמו שמצינו כיוצא בזה בכמה מקומות (עפ"י ר"י, רא"ש, תוס'). וזה שאבל פטור מתפלין ביום ראשון – ביטלו חכמים מצות עשה מהתורה בשב ואל תעשה' משום שמעולל האבל באפר ואין נכון שישים פאר במקום אפר. הרא"ש.

א. לא הבנתי מה שהביא הרא"ש להקשות על הראב"ד ממה שלא מנו בברייתא בסנהדרין (פג) בכלל חיובי מיתה בידי שמים דין אבל שלא פרע ולא פרס. וכתב שאין לומר תנא ושייר, מפני שכתוב 'ואלו', אלא ודאי מה שאמרו 'חייב מיתה' אסמכתא בעלמא ולא חיוב מיתה ממש (וכ"כ בספר האשכול ח"ב מה, ועתוס' להלן כד. ד"ה הא). – והלא כמה וכמה חייבי מיתות לא נמנו שם, כגון מחסר מסממני הקטורת ונכנס לקדש הקדשים, ונביא שכובש נבואתו ועוד (ע' בחדושי הר"ן ובערוך לנר סנהדרין שם). [ודברי התוס' כאן יש מקום לפרש שכונתם להוכיח שאינו לימוד גמור ממקרא זה, שא"כ מדוע לא למדו פרועי ראש ששימשו במיתה מאותו פסוק, אלא ודאי שהוא לשעתו נאמר, לבני אהרן. אמנם פשוט דבריהם מורה כהרא"ש והאשכול]. וצ"ע.

ב. למעשה נוקטים שאבילות יום ראשון דרבנן, ולכך המנהג הוא שמי שמת לו מת ביום טוב שני של גלויות, אינו נוהג אבילות, שעשה דרבים דרבנן של יו"ט שני דוחה עשה דרבנן דאבילות (ע' יו"ד שצט, ג).

'אמר אביי תא שמע ומנודה שהתירו לו חכמים. אמר רבא, מי קתני שהתירוהו' (יש גורסים שהתירו עריטב"א ורש"ש) חכמים, שהתירו לו חכמים קתני'. בהרבה מקומות מצינו שרבא נחלק על אביי מחמת דקדוק הלשון, ואביי לא חש לכך. ע' במצוין בסוטה ח.

'ניגזור שמא ישהה קרבנותיו'. פרש"י שמא יקריב ביום טוב האחרון ואסור להקריב קרבנות יחיד ביום

טוב. וקשה הלא אם הוא יטעה הכהנים לא יטעו ולא ישמעו לו להקריב. ויש מפרשים שמא ישהה מלגלח עד המועד ואסור להשהות את הטומאה (עפ"י תורי"ד; שפת אמת).

תא שמע והצרוע לרבות כהן גדול. והא כהן גדול דכל השנה כרגל לכולי עלמא דמי דתנן כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל, שמע מינה נוהג צרעתו ברגל שמע מינה. מהשוואת הגמרא כהן גדול לרגל, ללמוד ממנו כשם שנוהג כהן גדול בדיני צרעתו כן נוהג כל אדם צרעתו ברגל, יש לשמוע שכל דיני אבלות אינם נוהגים בכהן גדול כשם שאינם נוהגים ברגל [ורק אם נעשה אבל קודם שנתמנה כהן גדול אפשר שאין עשה דכהן גדול יכול לדחות עשה דאבלות]. אך לא כן כתב הרמב"ם (אבל ז, טו). וצריך עיון גדול (מנחת חינוך רסד, כט).

וע' בשו"ת שבות יעקב ח"ג צג; הגהות חשק שלמה. וע' בישוב הקושיא בשו"ת אמרי אש או"ח קטו וב'שעורים לזכר אבא מרי' ח"ב עמ' קפב ואילך.

*

'כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל' – 'כי רק בשעת עבודה נדרש ממנו לבטל את רגשות הכאב הפרטי – מפני דעת ה' שבלב האומה; והן זו כל עצמה של משמעות העבודה. לא כן בשעת אכילה. כי האכילה נועדה להעלות את ההנאה הסובייקטיבית לדרגת עבודה סמלית. אך האונן על כורחו שרוי בצער, ומבחינה סובייקטיבית לבו כואב; ואי אפשר לו להגיע לכלל אותה שמחה, שאכילת קדשים באה לתת לה ביטוי'. (פירוש רש"ר הירש שמיני י, יג. וע"ע משך חכמה שם י, יח).

דף טו

'מנודין ומצורעין מה הן בתספורת'. המפרשים הקשו מה מקום יש להסתפק בדבר, הלא מקרא מפורש הוא שהמצורע ראשו יהיה פרוע; – יש אומרים שעיקר השאלה היתה על מנודים, ונקט מצורעים אגב שגרת הלשון. ויש כיוצא בזה בתלמוד (עפ"י ריטב"א). ויש אומרים שהספק הוא לפי רבי עקיבא שבסמוך שמפרש 'פריעה' לשון גילוי ולא גידול שער (עתוס' וריטב"א בשם רש"י).

ואם תאמר מהו זה שנסתפקו במנודה, הלא מפורש במשנה שהמנודה שהתירו לו חכמים נידויו מותר לגלח במועד – משמע שקודם הרגל היה אסור לגלח שאל"כ מדוע נתיר לו ברגל? ויש לומר שאין זו ראייה כי אפילו היה מותר לגלח בימי נידויו אין דרך לעשות כן מפני שהוא הולך נדהם ונזוף, והוצפה היתה נחשבת לו אילו יגלח (ריטב"א יג:).

'זבוני מיא בפקתא דערבות'. יש מפרשים 'פתקא דערבות' – מקום ציה שאין בו מים ומרוחק מן הישוב, וצריך להתרחק המנודה מהישוב (עפ"י פירוש ר"ש בן היתום. ובריטב"א משמע שבאו להורות להפך, שציון שאין המים מצויים שם והכל באים ליקח ממנו, כל שכן בשאר מלאכות. וער"ח וערוך 'פתקא' ועוד). ומשמיענו שאין לו למכור אלא כדי מזונותיו בצמצום (נמוקי יוסף. וע"ע מגדים חדשים ברכות נד).